

BALÁZSNÉ SATA-BÁNFI ÁGOTA

KOMMUNIKÁCIÓS KÉSZSÉGFEJLESZTÉS! HOGYAN?

Adalékok a kommunikációs készségfejlesztés módszertanához.

Egy népi mondás szerint: „Mondd el, elfelejtem, mutasd meg, megjegyzem, engedd, hogy én csináljam és megértem”. Ez akár a jelmondata is lehetne a cselekvésen és tapasztalaton alapuló pedagógiának, mely nemcsak arra szolgál, hogy tapasztalatok útján tanítson, hanem számos kommunikációs készség fejlesztésére is alkalmazható.

H. Varga Gyula tanítványaként alkalmam nyílt felfedezni, hogy mennyi lehetőség rejlik a kommunikáció oktatásában úgy, hogy nem csupán tanítunk, hanem különböző készséget is fejlesztünk, motiválunk, illetve egy biztos tudást nyújthatunk a tanulóknak, amivel elindulhatnak a „nagybetűs élet” felé. Az évek során volt szerencsém megismerkedni a tevékenységközpontú pedagógiai módszerrel, amelyet ez úton szeretnék megköszönni Tanár Úrnak. Felfedeztem, hogy ezen pedagógia számos lehetőséget nyújt, amiben kiteljesedhetek, tapasztalataim felhasználásával különböző módszerek alkalmazásával tehetem érdekessé a tanítás-tanulás folyamatát, amelyet a diákok élményként élhetnek meg. Varga Gyula tanár úr remek példa arra (is), hogy igenis haladni kell a korral, igazodni kell az újonnan felmerülő igényekhez a sikeres eredmény érdekében – ahogy tette ezt ő is, és teszi folyamatosan.

A változásokhoz való alkalmazkodás, a fejlődés szükségszerűvé teszi, hogy az oktató – különös tekintettel a kommunikációtanár (!) – folyamatosan jelen legyen a fiatalok életében, képes legyen arra, hogy a mindennapokból töltekezzen, merítse példáit, valamint ezen példák szakszerű felhasználását előkészítve, jártas legyen a modern pedagógiai szemléletekben, módszertanokban. Ennek fényében – Varga Gyula példamutatását (is) követve – tanulmányomban a drámapedagógiára, azon belül is a szerepjátékra, a tevékenységközpontú oktatásra helyezem a hangsúlyt.

A tevékenységközpontú tanulásszervezésnek előre meghatározott céljai vannak. Ezek a célok a tudásközvetítés, de ugyanakkor a készségfejlesztés is, és mindezeket a célokat aktív ismeretszerzési folyamat útján kívánja elérni, a tanulót cselekvő részesévé kívánja tenni. Ezt a folyamatot nevezzük tevékenységközpontú feldolgozásnak. A tevékenység soha nem öncélú, nem is pusztán a tudás közvetítésének az eszköze. A tevékenységnek eredménye van, mégpedig elkészül valami, pl. műalkotás, taneszköz, információforrás, ami a közösséget

gazdagítja. Ennek az eredménynek motiváló ereje lehet, ami a tevékenységközpontú foglalkozások során a kitartó munkára ösztönzi a tanulókat.

Megvizsgáltam a tanulók különböző tudásszintjének a problémáját: hiába egykorúak, hiába ugyan az a tananyag, mégis szintbeli különbségek vannak közöttük. Ennek oka, hogy a tanulók különböző élettapasztalattal, különböző műveltséggel rendelkeznek, és különböző módon szocializálódtak, így a tanulási folyamatra is különböző módon lesznek fogékonyak és motiváltak. A tevékenységközpontú pedagógia alkalmazása teret ad, hogy használjuk és gyakoroljuk a tanulók már meglévő tudását, vagyis a kompetenciákat használat közben gyakoroljuk és gyakorlás közben használjuk. A kommunikáció oktatását a tevékenységközpontú pedagógia módszerei közé sorolom (Balázs 2013), hogy a készségeket és a képességeket a tanulók saját élményeinek megélésével, együttműködések kialakításával fejlesztik, hozzájárulva ezzel a személyiségfejlődéshez, valamint a szocializációhoz. A cél a diákok autonómiájának fejlesztése és a tanulás önállóságának kialakítása.

A tevékenységközpontú fejlesztésről

Ennek tudatában szeretném felhívni a figyelmet a tanárok eszköztárának egyik lehetséges forrására, a drámapedagógiára, azon belül is egyik hatékony módszerére, a szerepjátékra, amely alkalmazásával nagyobb eredményt érhetünk el a kommunikációs készségfejlesztésben.

A drámapedagógia Magyarországon az 1970-es években vált ismertté, elsősorban a reformpedagógia terén, azon belül is a gyermek- és diákszínjátszó csoportok munkájában. Későbbi években jelennek meg csak a dramatikus módszerek az iskolai oktatásban, főként az irodalom- és a történelemórán, valamint az idegen nyelvű órákon. Napjainkban egyre nagyobb szerepet kap más órák keretében is. Meglátásom szerint a kommunikációs készségfejlesztésben is meghatározó szerepet játszik/játszhat. Pár mondatban tisztázni szeretném, hogy mi is a drámapedagógia. Az évek során számos meghatározás született a drámapedagógiát illetően, melyeket áttanulmányozva azt a következtetést vontam le, hogy olyan tanulási módszer, melyet alkalmazva érdekessé tehetjük a tanítás-tanulás folyamatát. A drámapedagógia a személyiségfejlődésnek egy olyan módszere, amelyben a cselekvő tanuló ismeretei, képességei és társas kapcsolatai a tanár által irányított és a társakkal együtt végzett közös dramatikus játék során fejlődnek.

Kaposi László szerint: „a dráma olyan csoportos játéktevékenység, amelynek során a résztvevők képzeletbeli (fiktív) világot építenek fel, majd ebbe a képzeletbeli világba szereplőként vonódnak be. A fiktív világon belül ugyanak-

kor valós problémákkal találkoznak, s ezekből a találkozásokból valós tudásra és tapasztalatra tesznek szert” (Kaposi–Lipták–Mészáros 2008). A csoportos játéktevékenység meghatározó szerepe a szerepjáték, amely különböző szerepvállalást igénylő rögtönzéseket, improvizációt egyaránt magába foglal, így fejlesztve a különböző készségeket.

A szerepjáték a kommunikációs készségfejlesztés egy elengedhetetlen módszere – gondoljunk csak a szituációs gyakorlatokra. Hiszen a szerepjáték során alkalmazott gyakorlatok fejlesztik a kifejezőkészséget, gazdagítják a szókinccset, javítják az artikulációt, és elősegítik a pontos, árnyalt fogalmazást. Meggyőződésem, hogy ezzel a módszerrel a célirányos fejlesztés mellett például a gátlásokkal küzdő diákokat is könnyebben aktivizálhatjuk, és a fejlesztés fókusza az oktatáson túlmutatva a nagybetűs életben is meg fog mutatkozni. A szerepjátékkal való nevelés támogatja a tanulók ön- és emberismeretének gazdagodását, alkotóképességének fejlődését, és önálló gondolkodását.

A szerepjáték alkalmazása számos feltételt igényel. Az első feltétel a szerepjáték menetéhez szükséges, a szerepjátékot tartalmazó szituáció kidolgozása. A tanulók közösen, 4–8 fős csoportokban feldolgozzák a tanár által megadott témát vagyis létrehozzák magát a forgatókönyvet. Ez a szerepjáték előkészítést szolgáló folyamat, amely megköveteli a csoportban való együttműködést, amely a szolidaritás, a türelmesség, a fegyelem gyakorlásának lehető legjobb eszköze. A tanulók maguk alakítják a szereposztást és a szerepmegvalósítást, vagyis egy adott karaktert felruháznak saját, személyes tulajdonságaikkal, felidézik saját érzéseiket, érzelmeiket, és az adott karakterre húzzák rá azokat. Ezt a műveletet nevezzük szerepformálásnak, amely az affektív emlékezetet használja, így az empátia elsajátításának fejlesztéséhez járul hozzá. Ezen felül elősegíti még a beszédfejlődést, a koncentrációt és az észlelési képességet. A szerepformálás során a tanulók nemcsak érzelmeiket, hanem az életből szerzett tapasztalataik összességét is felhasználják, amely abban segíti őket, hogy a szituációt jobban átéljék, így az adódó konfliktushelyzetet jobban megélik, ezáltal a megoldás hatásosabb lesz (Lőrincz 2012).

A szituáció előadása után a tanulók megvitatják, egyeztetik a megoldásokat, végül döntést hoznak, melynek eredményét, a csoport álláspontját a témával kapcsolatban egy-egy képviselő, szószóló ismerteti.

A kommunikációtanár szerepmegvalósításáról

Mindezek tudatában megállapítható, hogy a szerepjáték folyamatának koordinálása nemcsak hogy teljes embert igényel, de merőben újszerű szerepmegvalósítást is annak érdekében, hogy a megfelelő eredményt érhesse el. Fontos,

hogy a tevékenységközpontú pedagógia igényli a közvetlenebb tanár-diák kapcsolatot, vagyis a tanárnak a karmester szerepből ki kell lépnie, és a mentor szerepét kell magára öltenie.

A szerepjáték során a tanár nemcsak mentor, hanem egyfajta „játékmester” is, aki egy külső megfigyelő, aki a játék során soha nem kerülhet érzelmileg érintett helyzetbe, nem foglalhat állást. Fontos, hogy határozottságával biztonságot nyújtson, bizalmas hangulatot teremtsen a szerepjáték során, amely ösztönzően hat a tanulókra, hogy igenis merjenek megnyílni a „játékmester” előtt és természetesen egymás előtt is. Ahhoz, hogy ez megvalósuljon, szükséges a megfelelő légkör megteremtése, amelyhez három elengedhetetlen tényező kell: az ösztönzés, az elfogadás és az empátia. A tanár partnerviszonyban áll a tanulókkal, így biztosítva a kölcsönös elfogadást. A szerepjáték megkívánja a tanártól a tudatos viselkedést, ami azt jelenti, hogy tudja mit miért mond, ha kérdez, azt miért teszi, hova akar kilyukadni. A tanárnak a szerepjátékkal célja van, így azokat tudatosan kívánja elérni, de az utat, ami a célhoz vezet, a tanulókra bízva, ők maguk választják meg, hogy melyik úton mennek a cél felé. Az általuk választott út megtétele közben biztatnia kell a tanulókat, hogy merjék felvállalni véleményüket, merjék megvalósítani önmagukat az adott helyzetben és szerepben, de később, szerepen kívül is.

Az irányításról és az értékelésről

Ahhoz, hogy a tanulók véleménye, álláspontja a felszínre kerüljön, szükséges a jó tanári kérdésfelvetés, a jól alkalmazott kérdezéstechnika.

Fadem (2009, idézi Balázs 2013: 82–84) gondolatmenetét követve a tanárnak lehetősége van arra, hogy a kérdésfeltevést ne csupán egyszerű információszerezésre használjuk, hanem tudatosan az oktatási-nevelési célok érdekében. Vagyis,

1. a kérdés a válaszra irányul, mert ez hozza az újabb ismereteket
2. a kérdés maga a fontos, pontosabban egy adott helyzetre, tényezőre kíván rámutatni
3. a kérdezés folyamata a lényeges, mert a kérdező az előre megfontolt kérdésekkel és egy előre megfontolt módon kívánja végigvinni a gondolatmenetet.

Lényeges, hogy a tanár ne használjon kész frázisokat, hanem segítse és ösztönözze a tanulókat arra, hogy önálló válaszokat és megoldásokat keressenek, amit alá is tudnak támasztani. Ehhez a tanulókat provokálni kell, ezzel is ösz-

tönözve őket arra, hogy minél több megoldást keressenek, és ne álljanak meg az egyszerű, kényelmes megoldásnál, hanem folyamatosan gondolkozzanak, érveljenek egyénileg és csoportosan is.

Azonban az sem mindegy, hogy a tanár miként szól a diákokhoz, ugyanis a nem megfelelően megfogalmazott gondolat igen bántó lehet a tanuló számára. Ebben az esetben Thomas Gordon (Kaposi – Lipták – Mészáros 2008) szerint az énüzenet módszerét ajánlott alkalmazni a szerepjáték kommunikációja során. Pontosabban a bírálat helyett az énközlést használjuk. Ugyanakkor a tanulók véleménynyilvánításánál is ajánlott az énközlés, vagyis tanítsuk meg a tanulókat, hogy azt hangsúlyozzák, hogy rájuk hogyan hat, belőlük mit vált ki bizonyos viselkedési forma az adott témával kapcsolatban. Ez a gondolat azonban nemcsak az óra alatti kommunikáció egyes részeire igaz, hanem az óra zárását is képező visszajelzésre, az értékelésre is.

Az értékelés összefügg a kérdezőtechnikával is, ugyanis a jól feltett kérdés elősegíti a tanulót a válaszadásban, a megoldás feltárásában, ami alapján a tanár értékelni tud. Részemről a szöveges értékelés alkalmazása ajánlott a szerepjáték kapcsán, mert ebben az esetben jobbra nem tudunk érdemjegyet adni, hiszen nehéz megállapítani, hogy mit is értékelünk, teljesítményét mihez viszonyítsuk. Ezért kétféle szöveges értékelést ajánlok:

1. Szerepen belül: egy eredményesebb folyamat, a szituáción belül megélt tapasztalatok hatékonyabban beépülnek, a csoportnak szerepen belül biztosítunk módot átgondolni és reagálni, így érzelmeiket intenzívebben élik meg. Ezt az értékelési módot elsősorban a kisebbeknél ajánlott alkalmazni, ugyanis ők sokkal intenzívebben élik meg a szerepjátékot, ezért nehezen lépnek ki a szituációból, így sérülékenyebbé válnak.
2. Szerepen kívül, vagyis a drámából kilépve értékelünk. Ez az idősebb tanulók körében használandó, mert ők már tudatosan alkalmazzák a szerepjátékot, valós énjükből többet emelnek be szerepjáték során a szituációba, így a szerep és a valós én között nincs nagy különbség.

A tanári értékelés a szerepjáték során egyfajta visszajelzés, ahol a kommunikáció milyensége fontos tényező, vagyis a megváltozott körülményekhez más és más tanári közlésmód használata szükséges az egyéni sajátosságok figyelembevételével.

Összefoglalva megállapítható, hogy a kommunikációs készségfejlesztésben alkalmazott szerepjáték olyan tapasztalaton alapuló tanítás, amely

- kiválóan fejleszti a szereplők, tanulók ön- és emberismeretét,
- elősegíti az alkotóképesség fejlődését,
- rugalmas és önálló gondolkodást biztosít,
- megismerteti a tanulókat a társadalmi, politikai struktúrák működésével, összetételével,
- a játék keretein belül a tanulók a már meglévő ismereteiket bővítik, készségeiket fejlesztik, és az addig megszerzett tudásukat alkalmazzák.

Végezetül hangsúlyozni szeretném a kommunikációoktatásban az élményen alapuló tevékenységközpontú tanítási forma, a szerepjáték alkalmazásának fontosságát, vele játékosan, élménydúsán fejlesztik a kommunikációhoz szükséges készségeket, melyek az emberi kapcsolatokra, erkölcsi, szociális kérdésekre vonatkozó tudást biztosítanak a lexikális tudás mellett.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BALÁZS László 2013. A kommunikációs gyakorlatok vezetésének módszerei.

Gamma Kiadó, Eger.

KAPOSÍ László – LIPTÁK Ildikó – MÉSZÁROS Beáta 2008. Tanítási dráma. A drámapedagógia a hátrányos helyzetű tanulók integrált nevelésének szolgálatában. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság. Letöltve: 2017. augusztus 27. 19:13. Elérhető: http://hiszem.hu/sites/default/files/tanitasi_drama_hallgatoi.pdf.

LŐRINCZ Katalin 2012. A szerepjáték szerepe és helye a hitoktatásban. Keresztény Szó. Letöltve: 2017. június 20. 11:48. Elérhető: http://epa.oszk.hu/00900/00939/00135/keresztenszo_EPA00939_2012_01_6.html